

Zijn weidevogels millenniumbestendig?

■ *Het zal de weidevogelliefhebbers niet ontgaan zijn dat er de laatste tijd veel discussie is rondom het wel en wee van de weidevogels. Zo voerde de BFW (Bond van Friese VogelWachten) aan het begin van het broedseizoen een publiciteitscampagne om de achteruitgang van de gruttostand onder de aandacht te brengen. Bij hen bestaat er een sterk vermoeden dat de condities voor de Grutto buiten Nederland verslechterd zijn, waardoor de vogels in onvoldoende conditie in de broedgebieden aankomen en het aantal paren dat gaat broeden afneemt. Tegelijk woedt er al enige jaren een discussie over de betekenis van predatie voor de populatie-ontwikkeling bij weidevogels. Na een verkennende studie in het voorjaar van 1999, wil SOVON dit in samenwerking met Alterra in de komende jaren nader onderzoeken. Ook in het beleid zijn er ontwikkelingen gaande. Met de start van het Programma Beheer aan het begin van dit jaar, wordt de rol van agrarisch natuurbeheer bij de bescherming van weidevogels vergroot. In feite vindt er een soort integratie plaats van de aloude beheersgebieden en vrijwillige weidevogelbescherming. Gezien al deze ontwikkelingen blijft het daarom verbazingwekkend dat de totstandkoming van een integraal weidevogelmeetnet zo'n moeizaam proces is en relatief zo weinig ondersteuning ondervindt van de Overheid.*

Vrijwillige weidevogelbescherming

Als vervolg op het onderzoek naar het effect van vrijwillige weidevogelbescherming op het reproductiesucces van weidevogels is in het voorjaar van 1999 in een beperkt aantal gebieden het onderzoek voortgezet. Voor het vierde jaar is, naast het effect op reproductie tussen gebieden mét en zonder vrijwillige weidevogelbescherming, ook het verschil in aantalsontwikkeling onderzocht. Gezien het beperkte aantal gebieden en de relatief lage dichtheden in agrarisch gebied zijn er in de onderzochte periode nog geen duidelijke verschillen aantoonbaar. Opmerkelijk is wel dat het aantal gebieden waarbinnen Slobeend,

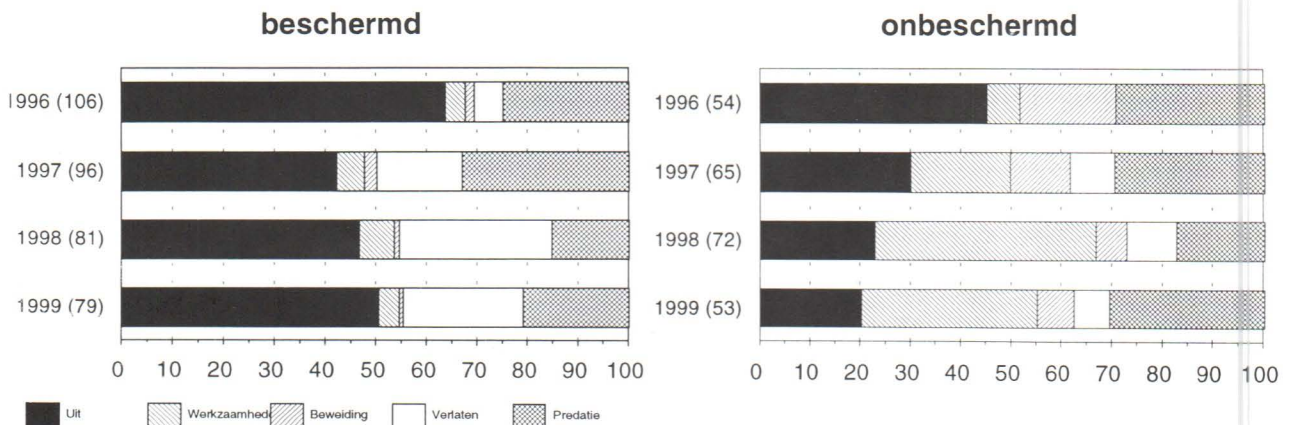
Zomertaling en Kuifeend zijn waargenomen in de loop van het onderzoek is toegenomen, vooral in gebieden met bescherming, maar dit uit zich nog niet in een aantoonbare positieve aantalsontwikkeling. Van de steltlopers komen Kieviten in alle onderzoeksgebieden voor, Grutto's in bijna alle gebieden en Tureluurs worden ook nog in een groot deel van de gebieden aangetroffen. Alle drie de steltlopers zijn in de vier onderzochte jaren in aantal afgenomen, zowel in gebieden mét als zonder bescherming. Alleen bij de Kievit lijkt deze afname zich sneller voor te doen in gebieden zonder bescherming. De Veldleeuwerik en Graspieper worden nu in meer

gebieden aangetroffen, zowel in gebieden mét als zonder bescherming, dan bij aanvang van het onderzoek. Een opmerkelijke ontwikkeling omdat het landelijke beeld voor beide soorten een achteruitgang laat zien.

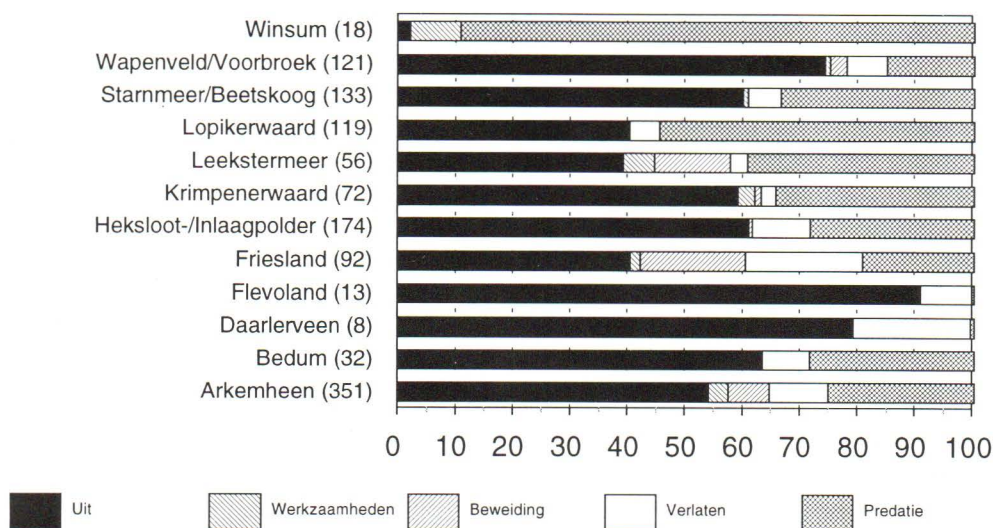
Naar verwachting zal de noodzaak om nesten te beschermen in jaren waarin de grasgroei al vroeg op gang komt groter zijn dan in jaren waarin dat niet het geval is. Een vergelijking tussen het uitkomstsucces van gruttonesten in graslandgebieden mét en zonder vrijwillige weidevogelbescherming laat zien dat het verschil in uitkomstsucces jaarlijks kan variëren (fig. 1). In de onderzoeksgebieden kwam de grasgroei jaarlijks vroeger op gang. Tegelijkertijd is het aantal legsels dat door agrarische werkzaamheden verloren ging in gebieden zonder nestbescherming toegenomen. Opvallend genoeg is in gebieden met bescherming het aantal ver-

jonge Grutto (A.C. Zwaga)

Figuur 1. Uitkomstsuccessen (%) en verliespercentages van gruttotelesels op grasland in 1996-99 in gebieden mét en zonder bescherming. Tussen haakjes is het aantal nesten vermeld dat in het gebied is gevonden.

Figuur 2. Het uitkomstsucces (%) en verliespercentage van kievitlegsels in verschillende graslandgebieden met bescherming. Tussen haakjes is het aantal nesten vermeld dat in het gebied is gevonden.

laten nesten toegenomen. Mogelijk is bij een deel van de beschermde nesten de nestomgeving door het markeren en plaatsen van nestbeschermers dusdanig verstoord, dat een deel van de weidevogels het nest verlaat. Zonder agrarische activiteit en de daaraan gekoppelde noodzakelijke bescherming, was het uitkomstsucces van de legsels dus hoger geweest. Bij Kieviten komen dergelijke jaarlijkse verschillen overigens nauwelijks voor.

Predatie van legsels

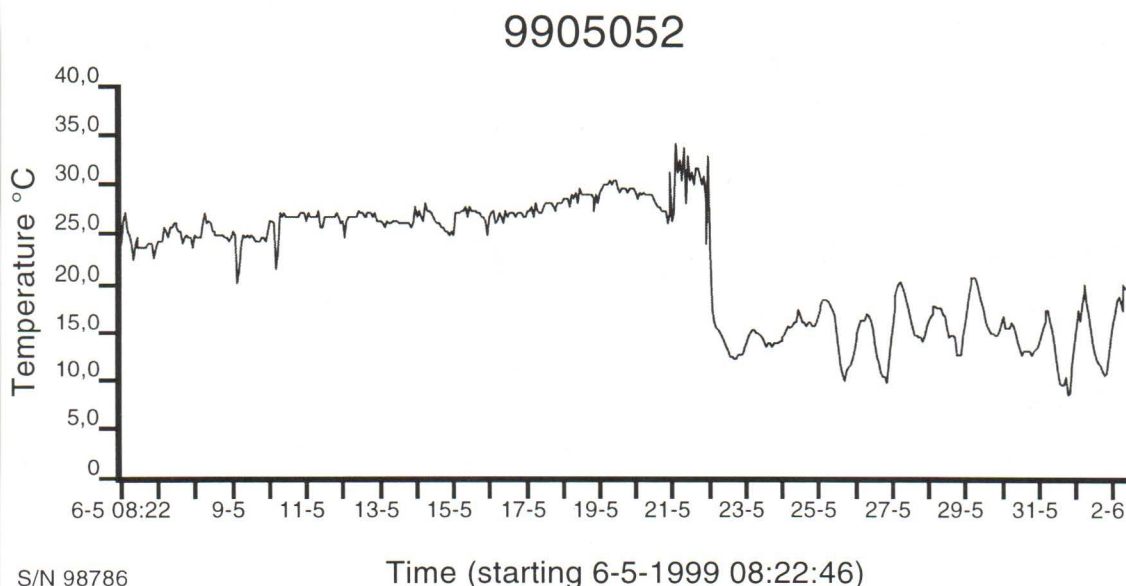
Uit het onderzoek naar de gevolgen van vrijwillige weidevogelbescherming voor weidevogels blijkt dat er niet alleen verschillen zijn in uitkomstsucces tussen jaren, maar ook tussen gebieden. De variatie in uitkomstsucces tussen gebieden kan groot zijn. Ten dele komt dat door verschillen in de intensiteit van het landbouwkundig gebruik binnen die gebieden

en de daaraan gekoppelde verliezen. Maar vooral door verschillen in predatieverliezen (fig. 2). Mede hierdoor is de discussie rondom predatie in Nederland bij opstartavonden van vrijwilligers een telkens terugkerend thema. Men ziet met lede ogen aan hoe eieren en kuikens soms verdwijnen in de magen van predatoren. Als belangrijke boosdoeners worden kraaien, meeuwen en vossen gezien. In een aantal gevallen leidt dit tevens tot verhitte discussies met beheerders van reservaten. Hen wordt verweten dat ze de predatoren binnen hun terreinen niet juist beheren. Vooralsnog is het echter onduidelijk of de vermeende effecten van predatoren op de populatie-ontwikkeling wel bestaan. Wel is duidelijk dat in ieder geval op lokale schaal er soms sprake is van opvallend grote verliezen door predatie. De kennis die noodzakelijk is om in te schatten of predatie werkelijk een

probleem vormt voor weidevogelpopulaties, wie de veroorzakers zijn en welke factoren van invloed zijn op de

Tureluur (Jan Nijendijk)

Figuur 3. Voorbeeld van het temperatuurverloop van een tureluurnest. Horizontaal is de datum en verticaal is de temperatuur uitgezet. De scherpe daling in temperatuur op 22 mei correspondeert met het moment waarop het nest is verlaten.

predatiedruk, ontbreekt echter groten-deels. Er zijn veel verhalen en hier en daar lokale studies, maar systematisch verzamelde en kwalitatief goede gegevens ontbreken nagenoeg, en daarmee ook de basis voor toegesneden beleid en beheersmaatregelen.

Een verkennend onderzoek

De verandering in het beheer van kokmeeuwenkolonies binnen de terreinen van It Fryske Gea was de directe aanleiding voor een verkennend onderzoek naar de gevolgen van predatie op de weidevogelstand. Al enkele jaren worstelde deze organisatie met de vraag of het nemen van aantalsbeperkende maatregelen bij Kokmeeuwen nog wel gewenst was, gezien de afname van de kokmeeuwenpopulatie sinds het begin van de jaren tachtig. Bovendien ontbraken sterke aanwijzingen voor predatie op grote schaal van weidevogellegfels door Kokmeeuwen. Vanaf 1999 worden daarom de kokmeeuwenkolonies binnen de terreinen van It Fryske Gea met rust gelaten, en is een start gemaakt met onderzoek naar de mogelijke predatie van weidevogellegfels door Kokmeeuwen. Het accent binnen het onderzoek lag op het verzamelen van nestgegevens in een aantal gebieden met naar verwachting hoge predatieniveaus, en het uitproberen van een methode om te kunnen vaststellen of predatie van een legsel overdag of 's nachts plaatsvindt. In het laatste geval kunnen oogjagers (kraaien, meeuwen) worden uitgesloten en zijn reukjagers (bijv. vossen) verantwoordelijk voor het verloren gaan van een legsel. De methode bestond uit het plaatsen van een kleine temperatuursensor in het nest die was verbonden met een datalogger. Hiermee werd elke vijf minuten de temperatuur in het nest vastgelegd. Op het moment dat de vogel het nest verlaat, daalt de temperatuur. Van legfels die na controle gepredeerd bleken te zijn kon dus worden

vastgesteld op welk tijdstip van de dag het legsel was gepredeerd (zie fig. 3).

Predatie, op welke schaal?

De resultaten van het verkennend onderzoek vormden de aanleiding voor een uitgebreid onderzoeksvoorstel naar de rol van predatie bij de aantalsontwikkeling van weidevogels, waarbij alle denkbare aspecten aan bod dienen te komen. Momenteel wordt geprobeerd om in samenwerking met een aantal organisaties de financiering voor een dergelijk onderzoek van de grond te krijgen.

Natuurlijk wordt de ontwikkeling van weidevogelpopulaties niet alleen bepaald door predatie, maar ook door vele andere factoren zoals het beschikbare areaal aan broedgebied (in de Randstad neemt dit jaarlijks met 1% af), agrarisch landgebruik, factoren die het voedselaanbod bepalen, en factoren die buiten het broedgebied spelen. De maatschappelijk discussie is nu veelal gericht op predatie, maar dat betekent niet dat deze factor van groter belang is dan de overige genoemde factoren. Onderzoek dient de vraag te beantwoorden hoe belangrijk predatie is ten opzichte van andere factoren. De meeste kennis is tot nu toe verzameld rondom predatie van legfels of eieren. De invloed van predatie tijdens andere stadia in de reproductiecyclus is in feite onbekend. In welke mate vindt er predatie van kuikens en volwassen vogels plaats? Wordt de vestiging van volwassen vogels beïnvloed door de aanwezigheid van predatoren of door ervaringen met predatie in voorgaande jaren? Op al deze vragen moeten we het antwoord voorlopig schuldig blijven.

Volgen van aantalsontwikkelingen

Bovenstaande beschrijving van onderzoek naar predatie geeft aan dat SOVON nadrukkelijk probeert om aanvullende informatie te verzamelen die het waarom van aantalsveranderingen kan verklaren. SOVON wordt

door politici, deskundigen en liefhebbers gezien als 'de vogelbijbel van Nederland' als het gaat om indexen van vogels (zie 'de Volkskrant' 22 april j.l.). Terecht wordt echter geconstateerd dat in het geval van de weidevogels de cijfers geen actueel beeld geven. De weidevogel-proefvlakken uit het BMP liggen in het algemeen in de betere weidevogelgebieden en hier heeft de achteruitgang nog niet zo hard toegeslagen als daarbuiten. Een extra complicatie bij weidevogels zijn bovendien de vele vormen van beheer die worden toegepast. Al bijna tien jaar proberen we daarom een Nationaal Weidevogelmeetnet van de grond te krijgen, waarbij door samenwerking met provincies ook uit de minder goede weidevogelgebieden informatie beschikbaar komt. De gevoeligheid van het meetnet voor veranderingen in aantallen door bepaalde maatregelen neemt hierdoor toe. Dit wordt nog verder verbeterd door bij het berekenen van de indexen de informatie uit de proefvlakken van een bepaalde regio te 'wegen' naar het aantal broedparen dat binnen die regio aanwezig is. Met het CBS wordt hier momenteel aan gewerkt.

In de optiek van SOVON moet het Nationaal Weidevogelmeetnet echter meer omvatten dan het verzamelen van aantalsgegevens. Er zal ook informatie verzameld dienen te worden om zicht te krijgen op de mogelijke oorzaken van aantalsveranderingen. Het monitoren van reproductie en overleving is hiervoor de aangewezen methode. Vragen die tot nu toe onbeantwoord bleven kunnen dan worden opgelost. Liggen de oorzaken van de aantalsverandering in Nederland (broedgebied) of daarbuiten (overwinterings- en doortrekgebieden)? Heeft het beleid gericht op verbetering van de reproductie effect? Dit laatste is, gezien de grote sommen geld die de Rijksoverheid uittrekt voor verbetering van de reproductie en de inspanningen van vele vrijwilligers en boeren die daarbij betrokken zijn, zeker van belang. Het wekt dan ook verbazing dat de ontwikkeling van een integraal weidevogelmeetnet, waarin vele enthousiaste vrijwilligers een bijdrage willen en kunnen leveren, (nog) niet door de overheid is aangegrepen om het door haar gevoerde beleid te evalueren. Alleen dan kan beleid worden beoordeeld en bijgesteld, opdat de maatregelen effectiever worden zodat we ook in het nieuwe millennium kunnen blijven genieten van 'onze' weidevogels.

Vos (Jan van Duinen)

Wolf Teunissen